

BEATA KAMIŃSKA

Wydział Edukacji Muzycznej UKW w Bydgoszczy

KATARZYNA OLSZTA

studentka Wydziału Edukacji Muzycznej UKW w Bydgoszczy

Współczesne środki dydaktyczne i ich zastosowanie w działalności dydaktyczno-muzycznej szkolnictwa ogólnokształcącego

Wiek XX i XXI to czas intensywnego rozwoju nauki i techniki. Rozwój ten zauważalny jest szczególnie w szkolnictwie. Bardzo ważne jest, aby nauczyciele byli świadomi konieczności podnoszenia poziomu edukacji zgodnie z rozwojem dyscypliny. Ich działania innowacyjne powinny się skupiać – na co zwraca uwagę Franciszek Bereźnicki¹ – na wielu ważnych obszarach, spośród których na szczególne podkreślenie zasługują: projektowanie zajęć, podczas których efektywnie wykorzystują środki audiowizualne, komputery w nauczaniu, stosują metody aktywizujące, rozwijają twórcze myślenie, umiejętności pracy z uczniami zdolnymi oraz doskonałą lekcję przez innowacyjne planowanie metodyczne².

Idąc tym tropem, środki techniczne takie jak np. radio, telewizja, Internet, odtwarzacze DVD itp., powinny, a nawet muszą, znaleźć zastosowanie także w procesie dydaktycznym.

Definicja środków dydaktycznych

Ruch w sprawie szerokiego wykorzystania techniki w procesach edukacji szkolnej i pozaszkolnej z roku na rok przybiera na sile. W wyniku tego wyrosła nowa dziedzina poszukiwań dydaktycznych, zwana technologią kształcenia, która

¹ F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2001, s. 459-461, [za:] R. Gozdecka, A. Weiner, *Profesjonalizm edukacji muzycznej. Propozycje dla zmieniającej się szkoły*, Lublin 2013, s. 13.

² R. Gozdecka, *Innowacyjne działania metodyczne w nauczaniu muzyki*, [w:] R. Gozdecka, A. Weiner, dz. cyt., s. 13.

zajmuje się podstawami teoretycznymi i zastosowaniem praktycznym środków dydaktycznych w procesie kształcenia. Uzupełniając i wzbogacając działalność dydaktyczną, środki te mają służyć optymalizacji nauczania i uczenia się³.

Jest wiele definicji środków dydaktycznych, m.in. Czesław Kupisiewicz definiuje środki dydaktyczne jako przedmioty, które dostarczając uczniom określonych bodźców zmysłowych oddziałujących na ich wzrok, słuch, dotyk itp., ułatwiają im bezpośrednie i pośrednie poznawanie rzeczywistości⁴.

Robert Dottrens środki dydaktyczne nazwał pomocami naukowymi. „Nie ulega wątpliwości, że wyposażenie szkoły, klasy i środki nauczania, oddane do dyspozycji uczniów i nauczycieli, warunkują w znacznej mierze ich możliwości pracy i jej jakość, ale zdanie, że dobra pedagogika wymaga ultranowoczesnych pomieszczeń i mniej czy bardziej luksusowego wyposażenia, jest błędne i wymaga sprostowania”⁵.

Według Marii Nagajowej, „inaczej środki dydaktyczne; pomoce naukowe – przedmioty usprawniające proces nauczania i pomagające w osiągnięciu jak najlepszych wyników nauczania”⁶.

Podział środków dydaktycznych

Wielu dydaktyków opracowało i skategoryzowało środki dydaktyczne. Poniżej został zamieszczony podział i charakterystyka środków dydaktycznych w ujęciu różnych autorów.

Podział środków dydaktycznych (w ujęciu Cz. Kupisiewicza)

- wzrokowe – przedmioty naturalne, maszyny, narzędzia, preparaty, modele, obrazy ruchome i nieruchome, barwne i czarno-białe, schematy, symbole, tzn. słowa, litery i cyfry, a ponadto diagramy itp.;
- słuchowe – płyty gramofonowe i taśmy magnetofonowe wraz z urządzeniami umożliwiającymi posługiwanie się nimi, aparaty radiowe, instrumenty muzyczne itp.;
- wzrokowo-słuchowe – aparaty telewizyjne, projektory filmowe itp.;
- częściowo automatyzujące – proces nauczania-uczenia się (podręczniki, programowane maszyny dydaktyczne, laboratoria językowe, tzw. klasy zautomatyzowane itp.)⁷.

³ Por. W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003, s. 275.

⁴ Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1988, s. 213.

⁵ M. Węglińska, *Jak przygotować się do lekcji? Wybór materiałów dydaktycznych*, Kraków 2009, s. 138.

⁶ M. Nagajowa, *ABC metodyki języka polskiego*, Warszawa 1990, [za:] M. Węglińska, *Jak przygotować się do lekcji? Wybór materiałów dydaktycznych*, Kraków 2009 s. 140.

⁷ Cz. Kupisiewicz, dz. cyt., s. 216.

Podział pomocy naukowych (w ujęciu R. Dottrensa i innych)⁸

Audiowizualne pomoce naukowe:

- pomoce wizualne – obrazy, ilustracje, przeźrocza;
- pomoce dźwiękowe – płyty, magnetofony, radio;
- pomoce audiowizualne – filmy dźwiękowe, telewizja, filmy dydaktyczne komentowane.

Pomoce naukowe (w ujęciu T. Wróbla)⁹

- pomoce naukowe w szerszym znaczeniu tego słowa, włączając tu także wyodrębniane czasem w oddzielną grupę nowoczesne środki słuchowo-wzrokowe (audiowizualne), odgrywają w procesie nauczania na każdym szczeblu coraz większą rolę. Szczególnie zaś ważną rolę znajdują one do spełnienia w nauczaniu początkowym. W procesach myślowych na tym szczeblu nauczania przeważa myślenie konkretno-obrazowo-praktyczne; dla podtrzymania go trzeba posługiwać się różnymi środkami, które dynamizują myślenie, wytwarzają w uczniach stany napięcia i zainteresowania, podtrzymują uwagę i ułatwiają zapamiętywanie oraz przyczyniają się do wytworzenia u dzieci dodatkowych motywów w pracy i chęć uczenia się.

Obok pomocy naukowych takich jak obrazy, modele, preparaty, rozwinęły się w ostatnich latach nowe typy pomocy, nazywane popularnie środkami audiowizualnymi. Chociaż sygnały z rzeczywistości dochodzą do nas za pomocą różnych analizatorów, to jednak ogromna większość tych sygnałów przekazywana jest naszej świadomości za pośrednictwem wzroku i słuchu – dotyk, węch i smak jest jakby uzupełnieniem danych przekazywanych nam ze świata zewnętrznego.

Dlatego praktycznie rzecz biorąc, pomoce naukowe nowego typu, używane w klasach niższych, można w zasadzie sprowadzić do trzech wielkich grup:

- wzrokowych,
- słuchowych,
- wzrokowo-słuchowych.

Wyjaśnienia terminologiczne (w ujęciu M. Lelonka)¹⁰

Marian Lelonek stwierdza: „W praktyce szkolnej spotkać można różne terminy określające środki dydaktyczne, których zakres nie jest w pełni zrozumiały,

⁸ M. Węglińska, dz. cyt., s. 138.

⁹ T. Wróbel, *Ogólne podstawy nauczania początkowego*, [w:] tenże, *Praca nauczyciela w klasach I-IV*, Warszawa 1974, [za:] M. Węglińska, dz. cyt., s. 138-139.

¹⁰ M. Lelonek, *Środki dydaktyczne*, [w:] M. Lelonek, T. Wróbel, *Praca nauczyciela i ucznia w klasach I-3*, Warszawa 1990, s. 117.

stosowane są one często zamiennie. Terminy takie jak: środki nauczania, środki poglądowe, pomoc naukowa oznaczają różne treści, chociaż częściowo zachodzą na siebie. Stosunek środków dydaktycznych do środków poglądowych czy pomocy naukowych jest logicznym stosunkiem nadrzędności. Uważany więc za uzasadnione dokonać próby określenia zakresu treści pojęć: środek i pomoc”.

Klasyfikacja środków dydaktycznych (w ujęciu R. Więckowskiego)¹¹

Środki dydaktyczne:

- techniczne
 - słuchowe (audycje radiowe, nagrania magnetofonowe, płyty gramofonowe),
 - wzrokowe (przeźrocza, film niemy, programy komputerowe),
 - wzrokowo-słuchowe (film dźwiękowy, audycje telewizyjne, nagrania magnetofonowe);
- konwencjonalne
 - podręcznik,
 - pomoce graficzne,
 - modele,
 - obrazy naturalne.

Środki nauczania (w ujęciu M. Nagajowej)

Klasyfikacja środków nauczania

- słowne – teksty drukowane i pisane, np. podręczniki, słowniki, encyklopedie, lektury pomocnicze; zeszyt przedmiotowy ucznia;
- wzrokowe proste – jak np.: wykresy, foliogramy, modele, mapy; reprodukcje, ilustracje, portrety, fotografie; przedmioty, np. sztuka ludowa, zabytki kultury materialnej;
- techniczne wzrokowe – np.: tablica szkolna, diaskop, grafoskop;
- techniczne słuchowe – np.: gramofon, magnetofon i radio;
- techniczne słuchowo-wzrokowe (audiowizualne) – np. film, telewizja, magnetowid¹².

Spośród wielu typologii środków dydaktycznych prostotą wyróżnia się podział dokonany przez Edwarda Fleminga i Jana Jacoby’ego. Dzielą oni środki dydaktyczne na trzy grupy:

- środki naturalne, które bezpośrednio przedstawiają samą rzeczywistość;
- środki techniczne, które ukazują rzeczywistość w sposób pośredni. Do tej grupy zaliczają się środki:

¹¹ R. Więckowski, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa 1993, s. 243.

¹² M. Węglińska, dz. cyt., s. 141.

- wzrokowe,
 - słuchowe,
 - wzrokowo-słuchowe (audiowizualne),
 - manipulacyjne,
 - modelowe,
 - automatyczne,
- środki symboliczne, które przedstawiają rzeczywistość za pomocą odpowiedniej symboliki, np. słowa żywego i drukowanego, znaków, rysunków technicznych, grafów¹³.

Klasyfikacja według W. Okonia

I. Środki proste¹⁴

- Środki słowne – to jest przede wszystkim podręcznik i inne teksty drukowane. Ich początki sięgają chwili, kiedy w 1492 roku miało miejsce wynalezienie druku przez Jana Gutenberga. W chwili obecnej pomoce naukowe tego typu są bardzo rozpowszechnione i stanowią podstawę w procesie przekazywania i zdobywania wiedzy.
- Proste środki wzrokowe (wizualne) – np. oryginalne przedmioty, modele, obrazy, wykresy, mapy. Wiążą one ze sobą poznanie umysłowe ze zmysłowym. Wynika to z faktu, iż poznanie umysłowe oparte na mowie i myśleniu ma sens wtedy, kiedy powiązane jest z rzeczami i zdarzeniami. Istotne jest to, aby za słowami, których używa uczeń, kryła się rzeczywistość, która z kolei występować może w postaci bezpośredniej i pośredniej.

Postać bezpośrednią mają środki wizualne wówczas, gdy występują jako:

- naturalne okazy w naturalnym środowisku, np. drzewa w lesie, zwierzęta na łonie natury itp.;
- naturalne okazy w środowisku sztucznym, np. okazy przeniesione do pracowni przedmiotowej, oglądane na wystawie czy w muzeum;
- okazy spreparowane w postaci preparatów suchych, jak wypchane zwierzęta czy zasuszone rośliny lub preparatów mokrych, zakonserwowanych w odpowiednich płynach oraz preparatów mikroskopijnych.

Postać pośrednią przyjmują środki wzrokowe wówczas, gdy przedstawiają rzeczywistość w postaci:

- modeli, to jest środków zastępczych, możliwie wiernie uzmysławiających przedmioty rzeczywiste;
- obrazów, a więc tworów płaskich, które apelują wyłącznie do wzroku.

¹³ W. Okoń, dz. cyt., s. 276-277.

¹⁴ Tamże, s. 276-280.

II. Środki złożone¹⁵:

- Mechaniczne środki wzrokowe umożliwiające przekazywanie obrazów za pomocą urządzeń technicznych, jak np. aparat fotograficzny, diaskop, episkop, mikroskop, teleskop.

Stanowią najstarszą grupę środków złożonych. Obecnie ich bogactwo i różnicowanie jest bardzo duże, a za przykład służyć mogą chociażby: aparat fotograficzny, kamera filmowa czy magnetowid. Potrafimy fotografować nie tylko ziemię i jej obiekty, ale także inne planety.

- Środki słuchowe pozwalające przekazywać dźwięki i szmery, za pośrednictwem gramofonu, magnetofonu czy radia.

Umożliwiają one pośredni wpływ na ludzi poprzez przekazywane informacje w postaci słów, dźwięków, szmerów. Zaznaczyć należy, iż siła wpływu tych środków zależy od jakości przekazywanej treści i od przygotowania odbiorcy.

- Środki słuchowo-wzrokowe (audiowizualne) łączące obraz z dźwiękiem, jak film dźwiękowy czy telewizja.

Oddają one więcej usług niż środki wyłącznie słuchowe. Zawdzięczają to przede wszystkim elementom obrazowym, które w połączeniu z momentami akustycznymi działają silnie na wyobraźnię odbiorców.

- Środki automatyzujące proces uczenia się, do których można zaliczyć maszyny dydaktyczne, gabinety językowe oraz komputery.

Środki dydaktyczne należące do tej grupy zaczynają dopiero wchodzić w życie. Różnią się one od innych środków tym, że:

- umożliwiają względnie pełną automatyzację uczenia się,
- wymagają kontaktu uczącego z maszyną.

Znamy dotychczas trzy rodzaje tych środków: maszyny dydaktyczne, gabinety językowe i komputery.

Maszyny dydaktyczne są tak skonstruowane, aby mogły sterować procesem uczenia się bez pomocy nauczyciela. Reprezentowane są one m.in. przez:

- maszyny uczące, które umożliwiają opanowanie wiadomości,
- maszyny egzaminujące, które pozwalają przeprowadzić kontrolę wyników pracy uczniów,
- maszyny ćwiczące, które ułatwiają opanowanie umiejętności i nawyków.

Gabinety językowe datują się dopiero od drugiej wojny światowej. Ich wyposażenie obejmuje przede wszystkim pulpity sterownicze, umieszczony na stole nauczycielskim; magnetofony i słuchawki umożliwiające słuchanie wzorcowych wypowiedzi oraz własnych wypowiedzi w obcym języku.

¹⁵ Tamże, s. 280-286.

Komputery to środki, które wkraczają do szkół z wielką dynamiką, wprowadzają nowy standard pozyskiwania i rozwijania wszelkich informacji.

Podsumowując, zaznaczyć należy, iż środki dydaktyczne w znacznym stopniu wzmacniają funkcje procesu kształcenia, czego przykładem są następujące elementy:

- poznanie rzeczywistości (aparaty fotograficzne, kamery telewizyjne, odtwarzacze audiowideo, mikroskopy, lunety);
- poznanie wiedzy o rzeczywistości (urządzenia reprograficzne, jak kserografy, kopiarki, komputery);
- kształtowanie postaw i emocjonalnego stosunku do rzeczywistości (obrazy, filmy, nagrania audio);
- rozwijanie działalności przekształcającej rzeczywistość (wyposażenie gabinetów przedmiotowych, urządzenia symulacyjne, gry dydaktyczne, urządzenia gimnastyczno-sportowe, komputery).

Przedstawiona powyżej obszerna klasyfikacja środków dydaktycznych ma znaczenie ponadczasowe, aczkolwiek środki wyrazu ulegają unowocześnieniu. Gramofon został wyparty przez odtwarzacze CD, ale obecnie i one są już przestarzałe, gdyż ogólnodostępne są odtwarzacze mp3, mp4 czy smartfony, które zajmują mało miejsca i które wystarczy podłączyć do głośników, aby usłyszeć dźwięk doskonałej jakości. Magnetowid ustąpił miejsca odtwarzaczom DVD, chociaż i te są zastępowane przez laptopy, tablety i projektory. Miejsce zwykłych tablic zajmują tablice interaktywne, klasyczne podręczniki często zamieniają się w ebooki, a zwykłe notatki można przesłać mailem. Z pewnością warto iść z duchem czasu, jednakże musimy być świadomi, że nasycenie procesu dydaktycznego w szkole na lekcji tymi środkami dydaktycznymi nie gwarantuje jeszcze wzrostu efektywności pracy nauczyciela. Może być przecież i tak, że środek znacznie gorzej spełnia funkcje dydaktyczne niż żywe słowo, żywe nauczanie. O tym mówił Z. Mysłakowski¹⁶. Pamiętajmy, że o wynikach nie decyduje środek, lecz proces dydaktyczny, obejmujący działalność nauczycieli i uczniów, ukierunkowany na dokonanie się w uczniach pożądaných zmian. Udział środków w tym procesie polega na tym, że mogą one zastępować i wzbogacać pewne czynności nauczycieli i uczniów, intensyfikując w ten sposób oddziaływanie procesu na osobowość uczniów¹⁷.

Współczesna dydaktyka poszła dalej w unowocześnianiu środków dydaktycznych. Postęp techniki umożliwił wykorzystanie takich środków, które zastąpiły

¹⁶ W książce *Nauczanie żywe a podręcznik szkolny*, Lwów 1936, Praca została przedrukowana w książce Z. Mysłakowskiego, *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności* (1964), [za:] W. Okoń, dz. cyt., s. 286.

¹⁷ Por. W. Okoń, dz. cyt., s. 286.

większość czynności nauczycieli, a z czasem zaczęły zastępować nawet niektóre czynności uczących się, stały się więc środkami-metodami. Pamiętajmy jednak, że środki takie jak laptopy, tablice interaktywne, odtwarzacze DVD, odtwarzacze mp4 itp. bez człowieka nie są w stanie działać samodzielnie.

Przegląd funkcji dydaktycznych miał na celu ukazanie niektórych możliwości wprzęgnięcia nowoczesnej techniki do procesu dydaktycznego w celu zwiększenia jego efektów osobotwórczych, jego wpływu na wielostronny rozwój osobowości¹⁸.

Charakterystyka wybranych środków dydaktycznych: komputer, prezentacja multimedialna, tablice interaktywne, Internet

Komputer – niegdyś zajmujący cały pokój, teraz mieszczący się w torbecce. W obecnych czasach komputery pełnią różnorakie funkcje i jedno jest pewne – w roli środka dydaktycznego sprawdzają się znakomicie. Komputery można wykorzystać jako odtwarzacze filmowe, muzyczne czy dyski przenośne. Trudno nie korzystać w szkole z tego rodzaju pomocy, gdy te znajdują się prawie w każdym domu.

Mirosław Kisiel słusznie zauważa, że „w nauczaniu zbiorowym, takim jak lekcje muzyki w szkole ogólnokształcącej, zastosowanie programów komputerowych napotyka na bariery metodyczne”¹⁹. Choć uczenie, szczególnie muzyki, przy wykorzystaniu najnowszej technologii nie jest najprostsze, głównie ze względu na brak odpowiednich klasopracowni, to nie można ustawać w dążeniach do wykorzystania komputerów w edukacji muzycznej. Wykorzystywanie komputera na zajęciach nie świadczy tylko o podążaniu z duchem czasu, ale często wyzwala w uczniach aktywną postawę twórczą, pobudza wyobraźnię, a także podwyższa zdolności intelektualne²⁰.

Na rynku pojawia się coraz więcej darmowych programów muzycznych, które we współpracy z komputerem stają się bardzo dobrym i efektywnym środkiem dydaktycznym, np. MuseScore, AudaCity itp. Programy te pomagają w poznaniu nut, pozwalają na graficzne przedstawienie melodii, dają możliwość samodzielnego kształcenia słuchu, udoskonalają poczucie rytmu, a nawet stwarzają możliwości tworzenia własnych utworów.

¹⁸ Tamże, s. 290-291.

¹⁹ M. Kisiel, *Wykorzystanie komputera i programów multimedialnych*, [w:] S. Juszczyk, I. Polewczyk (red.), *Media wobec wielorakich potrzeb dziecka*, Toruń 2005, s. 188.

²⁰ Por. T. Monko-Ejgenberg, *Instrukcja dla nauczyciela – Muzyka*, Warszawa 1999, s. 8.

Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none"> – szybkość działania – atrakcyjny dla uczniów – wspomaga proces uczenia się i nauczania – wychodzi naprzeciw zainteresowaniom dzieci – możliwość powtarzania tych samych operacji – pobudza zmysły wzroku i słuchu – ułatwia łączenie muzyki z zabawą 	<ul style="list-style-type: none"> – nigdy nie oddaje w pełni rzeczywistości – aby uczniowie mogli z niego korzystać, w szkole potrzebne są przystosowane klasopracownie

Prezentacja multimedialna określana jest często jako jedna z najatrakcyjniejszych form komunikowana się. Ze względu na fakt, że łączy w sobie różne media, staje się ona absorbująca zarówno dla uczniów, jak i samych nauczycieli. Dobrze wykonana powinna dawać możliwość postrzegania przedmiotu dyskusji jak największą liczbą zmysłów. Prezentacja powinna charakteryzować się różnorodnością treści przy estetycznym i czytelnym wykonaniu. Poziom prezentacji należy dostosować do możliwości percepcyjnych jej odbiorców. Obecnie nawet wydawnictwa do swoich publikacji dodają prezentacje multimedialne, które mają pełnić rolę pomocy dydaktycznych²¹.

Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none"> – oddziałuje na kilka zmysłów jednocześnie, co wpływa na polepszenie efektywności kształcenia – zawarte w niej treści możemy dostosować do poziomu swoich umiejętności – elastyczność formy przekazu – możliwość wykonania dzięki darmowemu oprogramowaniu 	<ul style="list-style-type: none"> – klasopracownia musi być wyposażona w odpowiedni sprzęt, np. komputer, tablica interaktywna

Tablica interaktywna (TI) to obecnie jeden z najbardziej zaawansowanych środków dydaktycznych stosowanych w szkolnictwie, jednakże nie najpopularniejszych, na co wpływ ma wysoki koszt jej zakupu.

Tablicę interaktywną porównać możemy do dużego dotykowego monitora, działającego samodzielnie bądź przy współpracy z komputerem lub projektorem. Korzystając z tablic multimedialnych, możemy tak naprawdę obsługiwać komputer

²¹ http://www.rozek.republika.pl/dokumenty/moje/ref_prezentacje.pdf [data dostępu 02.02.2014].

na dużym ekranie. W tablicach interaktywnych zastosowano ciekawe rozwiązanie, jakim jest możliwość pisania, kreślenia itp. na wyświetlanym materiale²².

Należy pamiętać, że tablica interaktywna jest urządzeniem niezwykle przydatnym i wzbogacającym zajęcia, o ile jest w odpowiedni sposób użytkowana. W wypadku gdy nauczyciel nie posiada wystarczającej wiedzy dotyczącej obsługi, staje się ona tylko nieużytecznym narzędziem, które nie jest w stanie uatrakcyjnić zajęć.

Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none"> – efektowna prezentacja np. filmów, plansz edukacyjnych – całkowita interakcja z użytkownikiem – możliwość pisania, zaznaczania, kreślenia itp. na wyświetlanym obrazie – niski koszt eksploatacji – brak potrzeby posiadania w sali np. telewizora, głośników, odtwarzacza DVD – możliwość zapisania poprzednich zajęć, co daje opcję rozpoczęcia kolejnych dokładnie od miejsca, w których wcześniej zostały zakończone. 	<ul style="list-style-type: none"> – wysoki koszt zakupu – nie wszystkie z dostępnych na rynku tablic mogą jednocześnie pełnić funkcję tradycyjnej tablicy – przy długim użytkowaniu tablica może powodować zmęczenie oczu – brak środków na szkolenia dla użytkowników tablic interaktywnych, przez co ich zasoby nie mogą być w pełni wykorzystane.

Internet to rozprzestrzeniona na całym świecie sieć komputerowa. Oferuje on swoim użytkownikom liczne formy rozrywki, ale jest także bogatym źródłem, z którego czerpać może edukacja. „Mamy bezpośredni dostęp do wielości pomocy dydaktycznych, konspektów lekcji czy też gotowych internetowych programów edukacyjnych, w tworzeniu których wykorzystano już nowe technologie i języki programowania aplikacji sieciowych typu Java, JavaScript, HTML, PHP czy najbardziej efektowny i przydatny do tworzenia interaktywnych edukacyjnych programów internetowych FLASH”²³.

Internet może być źródłem problemów dla współczesnej edukacji. Kiedyś to szkoła stanowiła główne źródło wiedzy, a teraz jedno kliknięcie myszki daje nam tysiące odpowiedzi na każde pytanie w kilka sekund. Oczywiście rodzi się tu pytanie, na ile są one wartościowe, jednakże nauka odróżniania rzeczy wartościowych

²² http://www.multimediawszkole.pl/tablice_interaktywne [data dostępu 02.02.2014].

²³ A. Skarbińska, *Wpływ dostępu do Internetu na nauczanie informatyki w szkole podstawowej i gimnazjum*, [w:] B. Siemieniecki (red.), *Technologia informacyjna w polskiej edukacji*, Toruń 2002, s. 71.

wych od przydatnych w Internecie musi trochę potrwać. Aby więc nie robić sobie internetowego wroga, warto pomyśleć o nim jak o sojuszniku, który może nam pomóc w dotarciu do uczniów.

Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none">– szybki dostęp do prawie każdej informacji– możliwość korzystania z materiałów pochodzących z całego świata– możliwość słuchania muzyki, oglądania filmów itp.– nieograniczony dostęp do zasobów sieci	<ul style="list-style-type: none">– możliwość kreowania Internetu przez jego użytkowników sprawia, że aby umiejętnie z niego korzystać, należy wykształcić w sobie umiejętność oddzielania informacji przydatnych i wartościowych od nieodpowiednich– z powodu ogromu możliwości, które daje Internet, używany w sposób nieodpowiedni może stanowić zagrożenie dla jego użytkowników

Zaprezentowano krótką charakterystykę wybranych środków dydaktycznych. Warto zachęcić do zgłębiania wiedzy na ich temat, aby później móc wykorzystać je na swoich zajęciach. Nauczyciele muszą zawsze mieć na uwadze, że sam przekaz dźwiękowy pozwala nam na zakodowanie tylko 30% informacji dostarczanych do mózgu, natomiast środki audiowizualne zwiększają tę liczbę do 80%²⁴. Jeśli możemy więc korzystać na zajęciach z narzędzi, które podniosą efektywność kształcenia naszych uczniów, to warto zagłębić się w tajniki najnowszych środków dydaktycznych.

Badania ankietowe

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, znaczącą rolę w procesie zmian innowacyjnych odgrywa szkoła, a dokładniej mówiąc – innowacyjna postawa pedagogów. Wśród podstawowych obowiązków każdego nauczyciela ważne miejsce powinna zajmować potrzeba stałego doskonalenia swoich umiejętności nauczycielskich. Rutyna, będąca często rezultatem zmęczenia zawodowego, nie sprzyja rozwojowi i skutecznemu nauczaniu – gasi entuzjazm i chęć twórczej, nowatorskiej aktywności²⁵.

²⁴ Por. G. Łasiński, *Strategia prezentacji w procesie efektywnego komunikowania się*, [w:] W. Strykowski, *Media a edukacja*, Poznań 1998, s. 84.

²⁵ C. Maslach, *Wypalanie się: utrata troski człowieka*, [w:] P.G. Zimbardo, F.L. Ruch, *Psychologia i życie*, tłum. J. Radzicki, Warszawa 1994, s. 10.

Wszystkie działania pedagogiczne, które wdraża nauczyciel w swojej pracy zawodowej i które odnoszą się do nowych rozwiązań w zakresie treści nauczania, metod ich przekazu, czy też zastosowania nowoczesnych środków dydaktycznych, to cechy charakteryzujące innowacyjnego nauczyciela²⁶.

Na przełomie września i października 2013 roku jedna z autorek niniejszego artykułu, Beata Kamińska, przeprowadziła badania z grupą studentów-absolwentów studiów licencjackich UKW. Byli to: Natalia Smogulecka, Katarzyna Olszta oraz Mariusz Józwiak – przedstawiciel Samorządu Uczelnianego; wymienione osoby działają w Kole Naukowym, którego szefem jest dr Benedykt Ody. Badania zostały przeprowadzone wśród nauczycieli, a związane były ze środkami dydaktycznymi, wykorzystywanymi na prowadzonych przez nich zajęciach. Najszym zamysłem było przeprowadzenie ankiety wśród nauczycieli muzyki. Dobór szkół był celowy, a wśród badanych placówek znalazły się: gimnazja i szkoły podstawowe.

Pomysł zbadania wyłącznie gimnazjum okazał się nierealny z powodu niechęci wypełnienia przez nauczycieli ankiet oraz zbyt wielu obowiązków na początku roku szkolnego. Prawie 50% ankiet ze szkół nie zostało w ogóle wypełnionych.

Ankieta obejmowała 12 pytań (7 związanych z nową technologią nauczania, 5 określających tradycyjny proces nauczania).

Kwestionariusz ankiety wyglądał następująco:

Metryczka

- Płeć
- Wiek
- Staż pracy
- Wykształcenie muzyczne
- Rodzaj szkoły

Pytania

1. Jakie środki dydaktyczne wykorzystuje Pani/Pan na przedmiocie muzyka?
2. Jak wyobraża sobie Pani/Pan wyposażenie pracowni muzycznej?
3. Jaką rolę według Pani/Pana powinny pełnić media: radio, telewizja, Internet?
4. Jakie formy (pracy i aktywności muzycznej) stosuje Pani/Pan na lekcjach muzyki?
5. Które z tych form najbardziej podobają się uczniom?
6. Jakie najnowsze technologie wykorzystuje Pani/Pan na lekcji muzyki?
7. Czy i w jakim stopniu wykorzystuje Pani/Pan Internet w realizacji przedmiotu muzyka?

²⁶ R. Gozdecka, *Innowacyjne działania metodyczne w nauczaniu muzyki*, [w:] R. Gozdecka, A. Weiner (red.), dz. cyt., s. 13.

8. Co sądzi Pani/Pan o podręcznikach, które są przeznaczone do realizacji przedmiotu muzyka?
9. Jak ocenia Pani/Pan program, który realizuje na przedmiocie muzyka?
10. Jakich zmian należałoby według Pani/Pana dokonać w podręczniku i programie nauczania muzyki?
11. Jakie kryteria stosuje Pani/Pan w ocenie uczniów?
12. Czy w realizacji przedmiotu muzyka stosuje Pani/Pan integrację z innymi przedmiotami?

W sumie zebrano materiał badawczy od 50 pedagogów wymienionych placówek oświatowo-wychowawczych (wysłanych ankiet było 100). Były to placówki z województwa kujawsko-pomorskiego.

Trudności, jakie mieli nauczyciele-respondenci wypełniający kwestionariusz ankiety, wynikały z faktu, że wszystkie pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety miały charakter pytań otwartych. Autorkom chodziło o to, by nauczyciele-respondenci sami określili, jakie środki dydaktyczne, jakie formy i technologie stosują na zajęciach. Pytania te były sformułowane w sposób przemyślany, a ich celem było uzyskanie odpowiedzi dotyczących opinii nauczycieli na temat podręczników, oceny programu nauczania, zmian odnoszących się do podręczników i programów nauczania, stosowanych kryteriów w ocenie uczniów oraz w konsekwencji zastosowania integracji w nauczaniu muzyki. Szczególnie ważne było uzyskanie odpowiedzi dotyczących wprowadzania nowych technologii multimedialnych przez nauczycieli na swoich zajęciach.

Tabela 1. Płeć osób badanych

Płeć osób badanych	Liczba osób badanych	%
Kobiety	30	60
Mężczyźni	20	40
Razem	50	100

Z powyższej tabeli wynika, że wśród respondentów było 30 kobiet, co stanowi 60% badanych i 20 mężczyzn – 40%.

Tabela 2. Wiek osób badanych

Wiek osób badanych	Liczba	%
24-30	10	20
31-40	24	48
41-50	16	32

Tabela 3. Staż pracy

Staż pracy	Nauczyciel	%
0-5	5	10
6-11	10	20
12-17	15	30
18-23	14	28
powyżej 24 lat	6	12
Razem	50	100

Z powyższej tabeli wynika, że największa grupa, licząca 15 osób (30%), to nauczyciele ze stażem 12-17 lat, a najmniejszą stanowią nauczyciele powyżej 24. roku życia – 6 osób (12%).

Kolejne pytanie brzmiało: Jakie środki dydaktyczne wykorzystuje Pani/Pan na przedmiocie muzyka?

Z odpowiedzi ankietowanych osób wynikało, że 50 osób, tj. 100%, wykorzystuje podręcznik i zeszyt ćwiczeń, odtwarzacz CD, keyboard, pianino, instrumenty perkusyjne szkolne, Internet. Ponadto 10 nauczycieli, co stanowi 20%, wykorzystuje dodatkowo jeszcze zeszyt ćwiczeń w wersji elektronicznej, laptop, tablicę multimedialną i multibooki. Dwie osoby (4%) wykorzystują magnetofon, rzutnik multimedialny, DVD, telewizor, płytotekę z nagraniami CD.

Następne pytanie zawarte w kwestionariuszu ankiety dotyczyło wyposażenia pracowni muzycznej.

Wśród osób badanych 50 określiło, że konieczna do realizacji zadań dydaktycznych jest pracownia, z odpowiednim wyposażeniem. Wśród ankietowanych 15 osób, co stanowi 30%, określiło bardzo szczegółowo, jakie wyposażenie powinno znaleźć się w pracowni muzycznej, np. więcej instrumentów melodycznych dla uczniów; komputery z oprogramowaniem muzycznym do tworzenia aranżacji muzycznych dla uczniów; projektor; plansze dydaktyczne; tablica z pięciolinią; tablica multimedialna.

Kolejne pytanie brzmiało: Jaką rolę powinny pełnić media w postaci radia, telewizji i Internetu?

Jedna z ankietowanych osób wyraziła opinię, że: „Media powinny stwarzać możliwości częstszego kontaktu człowieka ze sztuką. Wiadomo, że audycje nadawane w radio, czy w telewizji nie oddają w pełni klimatu jaki odbiorca doznaje podczas przedstawień na żywo. Ale w małych miasteczkach gdzie ograniczony jest dostęp do środków przekazu kultury to właśnie radio i telewizja powinny tę pustkę wypełniać. Te braki w dzisiejszym świecie wypełnia Internet, za pomocą którego bardzo szybko możemy włączyć sobie w dowolnej chwili to co chcemy”.

49 osób (98%) stwierdziło, że radio, telewizja i Internet ubogacają lekcję muzyki, a uczniowie stają się nad wyraz aktywni i chętni do działania.

Dalsze pytanie zawarte w kwestionariuszu ankiety dotyczyło form pracy i aktywności muzycznej stosowanych na lekcjach muzyki.

Większość spośród badanych osób określiła, że podstawową formą stosowaną na lekcji jest odtwarzanie muzyki w postaci śpiewu oraz gry na instrumentach. 25 osób, co stanowi 50%, dodatkowo określiło następujące formy stosowane przez nich na lekcjach jako słuchanie przykładów literatury muzycznej połączonych z wiadomościami teoretycznymi. Jedna osoba (2%) stosuje na swoich zajęciach również ruch przy muzyce, burzę mózgow i dyskusję.

Następne pytanie dotyczyło tego, które z form najbardziej podobają się uczniom.

W wyniku odpowiedzi wszyscy nauczyciele-respondenci, w liczbie 50, odpowiedzieli, że najbardziej podoba się grupowa gra na instrumentach perkusyjnych. Z powyższej liczby 5 nauczycieli (10%) określiło, że uczniom podoba się również słuchanie muzyki w jej różnych aspektach, np. słuchanie ćwiczeniowe, interpretujące. Jedna osoba (2%) podała, że uczniowie najbardziej preferują ruch przy muzyce.

Kolejne pytanie dotyczyło stosowania najnowszych technologii wykorzystywanych na lekcjach muzyki.

Z odpowiedzi wynika, że niewielu nauczycieli, bo tylko 25 (50%), ma do dyspozycji tablicę multimedialną oraz dostęp do Internetu podczas wszelkich audycji muzycznych, jednakże nie wszyscy z nich mają dostęp do Internetu podczas zajęć. Pozostałe 15 osób (30%) nie dysponuje takimi technologiami. Natomiast 5 osób (10%) bardzo często korzysta z YouTube'a oraz z ogromnej liczby nagrań polskich i zagranicznych zamieszczonych na portalach muzycznych.

W toku zajęć na lekcjach muzyki pytanie skierowane do nauczycieli-respondentów dotyczyło stopnia wykorzystania Internetu w realizacji przedmiotu.

Niestety, wśród nauczycieli-respondentów większość, czyli 40 osób badanych (80%), nie posiada dostępu do Internetu podczas zajęć z muzyki.

Pozostałe 10 osób (20%) dostęp do Internetu posiada i wykorzystuje go często na lekcjach. Internet jest dla nich nieodzownym elementem lekcji, a ta staje się przez to ubogacona. Ponadto uczniowie są wówczas bardziej aktywni.

W bloku pytań związanych z tradycyjnym procesem nauczania jedno dotyczyło opinii nauczycieli o podręcznikach przeznaczonych do realizacji przedmiotu muzyka.

Opinie były bardzo zróżnicowane. Większość nauczycieli-respondentów, bo 48 (96%), określała podręczniki jako pomocne w realizacji przedmiotu, natomiast niewielka część, czyli 2 osoby (4%), nie była zadowolona z nowych podręczników. Sugerowała, że powinny być coraz częściej wydawane i poprawiane oraz wzbogacane o materiały multimedialne. Co ciekawe, większość tych odpowiedzi uzyskano od mężczyzn.

Wszystkie osoby badane, odpowiadając na pytanie dotyczące oceny programu nauczania realizowanego na lekcjach przedmiotu, oceniło go bardzo pozytywnie, stwierdzając, że spełnia on wszystkie kryteria określone w Rozporządzeniu MEN, jest przejrzysty i zrozumiały.

Na pytanie dotyczące zmian podręczników i programów nauczania nauczyciele praktycznie nie dali odpowiedzi, z wyjątkiem jednej osoby (2%), która określiła, że należałoby dokonać konkretnych zmian w podręcznikach i w programie nauczania muzyki, które byłyby dostosowane do wymagań XXI wieku.

Przedostatnie pytanie dotyczyło kryterium w ocenie uczniów.

Wśród kryteriów stosowanych przez nauczycieli w ocenie uczniów większość określiła odpowiedzi ustne, aktywność na lekcji, pracę w grupie, pracę samodzielną, śpiewanie. Natomiast jako negatywne kryteria oceny 12 osób (24%) spośród 50 badanych określiło kartkówki, sprawdziany oraz zadawanie prac domowych. Część wypowiedzi nauczycieli-respondentów, w liczbie 20 (40%), brała pod uwagę kryterium w ocenianiu zgodne z założeniem stosowania form według Ewy Lipskiej, które dotyczyły form aktywności muzycznej w postaci śpiewu, gry na instrumentach, ruchu przy muzyce, tworzenia muzyki, słuchania muzyki. Osiem osób (16%), oceniając ucznia, bierze pod uwagę jego zaangażowanie, wkład pracy, zdolności, predyspozycje indywidualne, umiejętności wokalne, opanowanie wiedzy, umiejętności pracy w zespole i inwencję twórczą. 10 osób (20%) przy ocenianiu bierze pod uwagę udział w działaniach dodatkowych, m.in. konkursach, przeglądach, kołach artystyczno-wokalnych oraz w rozwijaniu własnych zainteresowań.

Większość badanych nauczycieli w odpowiedzi na pytanie ostatnie, dotyczące realizacji przedmiotu muzyka, związanego z integracją z innymi przedmiotami, odpowiedziała pozytywnie, że stosuje na zajęciach nawiązanie do literatury, czyli języka polskiego, historii, plastyki, zajęć artystycznych, a nawet do matematyki (wartości rytmiczne nut i pauz, sprowadzanie do wspólnego mianownika, metrum).

Podsumowanie ankiety

Warto przed podsumowaniem ankiet zadać pytanie: *Czy trudno jest dziś nauczycielom muzyki prowadzić zajęcia z wykorzystaniem najnowszych technologii?* Odpowiedź jest prosta – tak, jest trudno. Sądzymy, że nie jest łatwo interesująco nauczać, nie tylko muzyki, ale także innych przedmiotów szkolnych. Przyczyn jest niewątpliwie wiele, ale jedną z głównych jest zmiana mentalności samych uczniów, a zwłaszcza ich podejścia do zdobywania wiedzy. Jeszcze kilkanaście lat temu uczeń był przede wszystkim biernym odbiorcą przekazywanej mu przez nauczyciela wiedzy, którą mógł uzyskać w zasadzie tylko od niego lub z książek. Powszechny niemal dostęp do Internetu i łatwość w posługiwaniu się

przeglądarkami internetowymi sprawiają, że wiele informacji, także muzycznych, uczeń potrafi dzisiaj zdobyć samodzielnie, nie korzystając przy tym z zasobów bibliotecznych czy z wiedzy swojego nauczyciela.

Nasuwa się bardzo ważne pytanie o pracę nauczyciela: *Czy nauczyciele mają się bać? Jeżeli tak łatwy jest dostęp do Internetu, czy to oznacza, że już niedługo nauczyciele nie będą potrzebni?*

Jesteśmy zdania, że nauczyciele byli i będą nadal potrzebni. Zmienia się jednak ich rola. Dotychczas byli mistrzami przekazującymi wiedzę, a dzisiaj stają się raczej przewodnikami w gąszczu informacji. Na uwagę zasługuje także zjawisko pewnej zamiany ról, jaką możemy zaobserwować w przypadku posługiwania się urządzeniami cyfrowymi – uczeń często staje się nauczycielem dla swojego nauczyciela czy rodzica²⁷.

Z powyższych tabel zaprezentowanych w kwestionariuszu pytań wynika, że część nauczycieli muzyki stosuje tradycyjne środki dydaktyczne. Nauczyciele nie tylko przedmiotu muzyka, zwłaszcza młodsi, dosyć chętnie wykorzystują w swojej pracy komputer, tablice interaktywne (o ile przeszli przeszkolenie jej na studiach), rzutniki multimedialne. Ci nauczyciele są obecni w sieci, komunikują się ze swoimi uczniami na portalach społecznościach i własnych blogach.

W praktyce edukacyjnej ważne jest rozpoznawanie, czy i w jakim stopniu dydaktyka wsparta programami komputerowymi jest celowa i czy będzie przynosić spodziewane efekty. Problematyka wykorzystywania komputera w procesie rozwijania zdolności i umiejętności muzycznych dzieci, np. w wieku przedszkolnym, jest jeszcze rzadko podejmowana. Przyjmuje się bowiem, że edukacyjny program muzyczny jest nieocenioną pomocą dydaktyczną, ponieważ dzieci są zainteresowane pracą z komputerem, a atrakcyjną formą przekazu audiowizualnego przyciągnie ich uwagę, co zaowocuje większą skutecznością w nauczaniu muzyki²⁸.

Jeśli jednak nauczyciel muzyki posiada dobry warsztat muzyczny i metodyczny, korzystanie z programów komputerowych i z ogromnych zasobów informacji na temat muzyki może znacząco wspomóc jego pracę z uczniami, czyniąc ją skuteczniejszą i atrakcyjniejszą. Uczniowie bowiem korzystają na co dzień z komputerów i ich brak w toku kształcenia mógłby być przez nich postrzegany jako nieciekawny sposób prowadzenia zajęć. „Ponadto: (...) dzięki możliwościom interakcyjnym programów muzycznych, pozwalających na współpracę z komputerem, uczeń ma możliwość doskonalenia dyspozycji poznawczych, zdolności celowego myślenia i działania. Program komputerowy (...) jest nieocenioną po-

²⁷ J. Wadych, *Katecheta na blogu*, „Nowości” 8 czerwca 2013, s. 20.

²⁸ W.A. Sacher, *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Kraków 2012, s. 264.

mocą w nauce czytania nut, pracą nad prawidłową intonacją dźwięków, regulacją oddechu”²⁹ podczas śpiewu oraz uczenia się zasad muzyki i kompozycji.

W maju 2013 roku został wyemitowany w Radiu Gra wywiad, który przeprowadził Winicjusz Szulc z prof. zw. dr. hab. Bronisławem Siemienieckim – kierownikiem Katedry Dydaktyki i Mediów w Edukacji Instytutu Pedagogiki UMK w Toruniu. Tematem wywiadu były media w edukacji. Dziennikarz w kilku pytaniach poruszył istotne kwestie związane z tematem wywiadu. Pierwszym problemem, z którym musi poradzić sobie nowoczesna szkoła, są zagadnienia związane ze sprzętem i nowymi technologiami. Profesor Siemieniecki zauważa, że bardzo często zdarza się tak, że najpierw kupujemy sprzęt, a potem zastanawiamy się, jak go wykorzystać. Tymczasem kolejność działań powinna być odwrotna. Najpierw powinniśmy mieć zamiysł celu, po co to robimy, i określenie oczekiwanych wyników po wprowadzeniu nowych technologii. Reasumując, kolejność powinna wyglądać tak: zamiysł, badania pilotażowe i kupno sprzętu. W tym miejscu nie odkrywamy niczego nowego. Tak dzieje się już w wielu krajach świata, więc dlaczego nie udaje się to u nas? Odpowiedzią na tak postawione pytanie mogą być ograniczenia finansowe i czasowe. Często dyrektor w ostatniej chwili dowiaduje się o przyznanych środkach finansowych i terminie ich wykorzystania. Ma on do wyboru: kupić byle co, jak leci lub utracić środki i nie mieć niczego.

Następnym problemem poruszonym przez redaktora w omawianym wywiadzie był czynnik ludzki. Jak nauczyciele, szczególnie ci starsi, radzą sobie z wykorzystaniem i zastosowaniem nowoczesnych technologii? Profesor Siemieniecki zwraca uwagę, że jest w Polsce kilka ośrodków naukowych, które posiadają w swojej ofercie kursy dla nauczycieli dotyczące mediów w edukacji. Jeżeli nauczyciel wie, w jakim celu chce w swojej pracy zawodowej korzystać z mediów i jakich efektów oczekuje, łatwiej jest mu wybrać odpowiedni dla siebie kurs. Jak zauważa profesor Siemieniecki, edukacja nauczycieli nie może ograniczać się do nauki obsługi komputera. Sprzęt multimedialny najnowszej generacji posiada tak duże możliwości, że do ich opisania potrzebne są grube księgi, dlatego uczestnicy kursów muszą w pierwszej kolejności nauczyć się szukania potrzebnych informacji dotyczących używanego przez nich sprzętu technicznego. Istotne jest również poznanie nomenklatury komputerowej i slangu informatycznego, którym posługuje się młodzież. Inną kwestią pozostaje kształcenie studentów, przyszłych nauczycieli. Zdaniem profesora Siemienieckiego, niezbędne jest wprowadzenie na uczelniach dodatkowego przedmiotu – pedagogika medialna.

Kolejną sprawą poruszaną podczas opisywanego wywiadu był Internet. Internet spowodował, że mamy alternatywę, poza szkołą, poza nauczycielem, mamy

²⁹ E. Parkita, *Zastosowanie technologii informacyjnej w rozwijaniu zainteresowań muzycznych dzieci i młodzieży*, [w:] A. Białkowski (red.), *Nowe trendy w edukacji muzycznej*, Lublin 2005, s. 183, [za:] W. A. Sacher, dz. cyt., s. 265.

wielką przestrzeń w tym modelu przekazu, wielką przestrzeń różnego rodzaju sytuacji, zjawisk i procesów, które sprzyjają uzyskiwaniu wiedzy i dodatkowych kompetencji. Poprzez portale społecznościowe nawiązujemy kontakty. Są to kontakty wirtualne, ale jak wskazują badania, pozostawiają one w naszym mózgu ślad. Dlatego szkoła nie może być obojętna w obliczu tego zjawiska i traktować Internetu na zasadzie, a teraz zajrzyjmy na Google i niech każdy sobie tam znajdzie jakąś informację. Podstawowym problemem, jaki ma dzisiaj szkoła, jest nauka umiejętności wydobywania z ogromnej ilości internetowych „śmieci” wiedzy poszerzającej nasze horyzonty myślowe, informacji rozwijającej naszą wiedzę, osobowość i kompetencje.

Kończąc wywiad, redaktor Winicjusz Szulc zadał profesorowi Siemienieckiemu pytanie: „Internet jest sprzymierzeńcem czy wrogiem?”. Internet – zdaniem profesora – może nam posłużyć jako element uzupełniający naszą wiedzę, natomiast trudno mówić, ażeby mógł zastąpić nauczycieli. Nauczyciel jest osobą, która kieruje, a to już jest inna rola nauczyciela niż nauczyciela w tradycyjnej szkole. W szkole tradycyjnej nauczyciel jest uczącym ucznia. W szkole konstruktywistycznej, tej nowej, z Internetem, nauczyciel ma kierować uczniem. Uczeń ma się uczyć, a nauczyciel ma nim kierować. Nauczyciel ma być zatem swego rodzaju mentorem³⁰.

Szybko zachodzące i odczuwane w naszym życiu zmiany spowodowane są w znacznej mierze oddziaływaniem mass mediów, a także nowymi możliwościami uzyskiwania informacji i komunikowania się. Niesie to zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki dla życia osobistego, korzystania z dorobku kultury i aktywności młodego pokolenia³¹.

„Trudno sobie wyobrazić, w jakim stopniu media będą kreować przyszłość kultury oraz funkcjonowanie społeczeństw. Doświadczając już dziś ich coraz większego znaczenia w każdym obszarze życia jednostki, należy w praktyce edukacyjnej uznać ich istnienie, a w praktyce badawczej poznawać oddziaływanie na dzieci i młodzież. Muzyka, będąc jedną z najczęściej wykorzystywanych dziedzin sztuki w środkach masowego przekazu w celach komercyjnych, ale też nastrojowo twórczych, staje się poniekąd towarem, tracąc swoje immanentne właściwości estetyczne. W tym właśnie obszarze edukacja może równoważyć to negatywne zjawisko, nie dopuszczając do pozostawiania dzieci i młodzieży na np. »płytycach« muzycznej popkultury. Media przecież to także nieograniczone możliwości korzystania z wartościowych artystycznie utworów reprezentujących różne style i gatunki omawianej dziedziny sztuki”³².

³⁰ Por. Radio Gra, maj 2013.

³¹ R. Ławrowska, *Edukacja artystyczna a rzeczywistość medialna*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2008, nr 5, s. 75.

³² W.A. Sacher, dz. cyt., s. 271.

Konkluzja

Na podstawie przeprowadzonych badań za pomocą kwestionariusza ankiety i uzyskanych tą drogą danych można sformułować kilka następujących ogólnych wniosków:

- Większość ankietowanych wykorzystuje podręczniki, zeszyty ćwiczeń w formie tradycyjnej, a niewielu, bo 10 nauczycieli, wykorzystuje dodatkowo środki dydaktyczne w formie elektronicznej.
- Konieczne do realizacji przedmiotu jest odpowiednie wyposażenie pracowni muzycznej w niezbędne podręczniki, instrumenty, środki audiowizualne.
- W realizacji przedmiotu nauczyciele podkreślili niezbędną rolę radia, telewizji, Internetu, tablicy multimedialnej, rzutników multimedialnych.
- Większość nauczycieli wśród badanych osób stosuje tradycyjne formy na lekcji, wśród których możemy wymienić: śpiew, grę na instrumentach, ruch przy muzyce. Wśród tych badanych osób 25 stosuje dodatkowo słuchanie muzyki dotyczące literatury muzycznej połączone z wiadomościami teoretycznymi.
- Według nauczycieli muzyki większość uczniów lubi śpiew i grę na instrumentach perkusyjnych, z tej liczby 50 osób nauczycieli-respondentów pięciu określiło, że uczniom podoba się słuchanie muzyki w różnych jej aspektach oraz ruch przy muzyce.
- Z odpowiedzi wynika, że niewielu nauczycieli korzysta z najnowszych technologii, ponieważ nie dysponują odpowiednimi urządzeniami.
- Kolejny wniosek dotyczy stosowania Internetu; podkreśla się małą liczbę nauczycieli wykorzystujących Internet – przyczyną jest brak klas pracowni muzycznej.
- Nauczyciele, którzy na swoich lekcjach wykorzystują Internet, zgodnie twierdzą, że używanie tego typu pomocy dydaktycznej rozbudza w uczniach większe zainteresowanie zajęciami, a także wzmacnia ich aktywność na lekcji.
- Wśród nauczycieli-respondentów istnieje duże zróżnicowanie opinii dotyczących stosowanych współczesnych podręczników, jak również programów realizowanych na lekcjach.
- Praktycznie wszyscy respondenci mieli trudności z określeniem, jakich zmian należałoby dokonać w zakresie podręczników i programów nauczania.
- Stosowane kryteria oceny uczniów w badaniach wykazały tradycyjny sposób oceniania w postaci wiedzy, umiejętności i postawy. Część nauczycieli negatywnie ocenia stosowanie kartkówek, sprawdzianów oraz zadawanie prac domowych.
- Wszyscy badani nauczyciele podkreślają znaczenie integracji przedmiotu muzyka z innymi przedmiotami, ale stwierdzają pewne trudności w realizacji tego typu zajęć wynikające z braku wyposażenia w odpowiednie środki audiowizualne.

Ostatni bardzo ważny postulat: należałoby powrócić do przedmiotu pod nazwą „techniczne środki nauczania” czy „multimedialne środki nauczania”. W ramach tego przedmiotu można uczyć przyszłych nauczycieli obsługi tablic multimedialnych, tworzenia prezentacji, obsługi platformy moodle itp.

Dla przyszłych nauczycieli, których głównym zadaniem jest podążanie z duchem współczesnych technologii, ważna jest umiejętność maksymalnego wykorzystania nowoczesnych środków dydaktycznych. Obecnie nauczyciele nie potrafią w pełni korzystać z dóbr, jakie dają nam multimedia, dlatego edukacja w tym kierunku jest niezwykle ważna.

Ważne jest także, aby szkoły jako instytucje zdawały sobie sprawę z potrzeby podążania z duchem współczesności. Muszą one starać się pozyskiwać środki finansowe, które wykorzystane zostaną na unowocześnianie klasopracowni i kształcenie nauczycieli. Środki dydaktyczne najnowszej generacji wraz z przeszkoloną kadrą to połączenie wróżące sukces i lepszą jakość dzisiejszego nauczania.

Pamiętajmy: współczesna szkoła to nowoczesna szkoła, wystarczy tylko odkryć potencjał tkwiący w nowoczesnych technologiach.

Bibliografia

Druki zwarte

- Bereźnicki Franciszek, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Impuls, Kraków 2001, [za:] Renata Gozdecka, Agnieszka Weiner (red.), *Profesjonalizm edukacji muzycznej. Propozycje dla zmieniającej się szkoły*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.
- Gozdecka Renata, *Innowacyjne działania metodyczne w nauczaniu muzyki*, [w:] Renata Gozdecka, Agnieszka Weiner (red.), *Profesjonalizm w edukacji muzycznej. Propozycje dla zmieniającej się szkoły*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.
- Kisiel Mirosław, *Wykorzystanie komputera i programów multimedialnych*, [w:] Stanisław Juszczyk, Irena Polewczyk (red.), *Media wobec wielorakich potrzeb dziecka*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005.
- Kupisiewicz Czesław, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1988.
- Lelonek Marian, *Środki dydaktyczne*, [w:] Marian Lelonek, Tadeusz Wróbel, *Praca nauczyciela i ucznia w klasach 1-3*, WSiP, Warszawa 1990.
- Łasiński Gabriel, *Strategia prezentacji w procesie efektywnego komunikowania się*, [w:] Waclaw Strykowski, *Media a edukacja*, Wydawnictwo eMPi, Poznań 1998.
- Ławrowska Romualda, *Edukacja artystyczna a rzeczywistość medialna*, „Wychowanie Muzyczne w Szkole” 2008, nr 5.
- Maslach Christina, *Wypalanie się: utrata troski człowieka*, [w:] Philip George Zimbardo, Floyd Leon Ruch, *Psychologia i życie*, tłum. Józef Radzicki, PWN, Warszawa 1994.
- Monko-Ejgenberg Tamara, *Instrukcja dla nauczyciela – Muzyka*, WSiP, Warszawa 1999.

- Nagajowa Maria, *ABC metodyki języka polskiego*, WSiP, Warszawa 1990, [w:] Maria Węglińska, *Jak przygotować się do lekcji? Wybór materiałów dydaktycznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Okoń Wincenty, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Parkita Ewa, *Zastosowanie technologii informacyjnej w rozwijaniu zainteresowań muzycznych dzieci i młodzieży*, [w:] Andrzej Białkowski (red.), *Nowe trendy w edukacji muzycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005, [za:] Wiesława Aleksandra Sacher, *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Impuls, Kraków 2012.
- Sacher Wiesława Aleksandra, *Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego*, Impuls, Kraków 2012.
- Skarbińska Aleksandra, *Wpływ dostępu do Internetu na nauczanie informatyki w szkole podstawowej i gimnazjum*, [w:] Bronisław Siemieniecki (red.), *Technologia informacyjna w polskiej edukacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Węglińska Maria, *Jak przygotować się do lekcji? Wybór materiałów dydaktycznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Więckowski Ryszard, *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP, Warszawa 1999.
- Wróbel Tadeusz, *Ogólne podstawy nauczania początkowego*, [w:] Tadeusz Wróbel, *Praca nauczyciela w klasach I-IV*, PZWS, Warszawa 1974, [za:] Maria Węglińska, *Jak przygotować się do lekcji? Wybór materiałów dydaktycznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.

Artykuły:

Wadych Jarosław, *Katecheta na blogu*, „Nowości”, 8 czerwca 2013.

Źródła niedrukowane:

Radio Gra, wywiad z prof. zw. dr. hab. Bronisławem Siemienieckim – kierownikiem katedry Dydaktyki i Mediów w Edukacji Instytutu Pedagogiki UMK w Toruniu na temat *Media w edukacji*, maj 2013.

Netografia:

http://www.rozek.republika.pl/dokumenty/moje/ref_prezentacje.pdf [data dostępu 02.02.2014].

http://www.multimediawszkole.pl/tablice_interaktywne [data dostępu 02.02.2014].

Summary

Modern teaching methods and their use in musical and didactic activity in high school education

Modern educational measures, such as a computer, a multimedia presentation, interactive boards or the Internet, are more and more popular, or at least they are mentioned more often when introducing the ‘modern school’. However, what is the reality like? Are

new technologies every – day reality during music classes or the traditional teaching methods are still ‘number one’ in education? Is the today’s school ready for effacement new innovations? If yes, are the teachers ready for them? The attempt to answer above – mentioned questions has been undertaken. The influence of the modern teaching methods for didactic and musical education for secondary schools based on the latest investigations, which have been performed among 50 teachers who tutor music in the area of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship, has been discussed.

Key words:

cyberspace, teaching methods, music, multimedia, audiovisual methods, computer, multimedia presentation, interactive board, the Internet, survey, latest technologies, school

Słowa kluczowe:

cyberprzestrzeń, środek dydaktyczny, muzyka, multimedia, środki nauczania, środki audiowizualne, komputer, prezentacja multimedialna, tablica interaktywna, Internet, badania ankietowe, najnowsze technologie, szkoła